

centra

vzdělávání
a dialogu

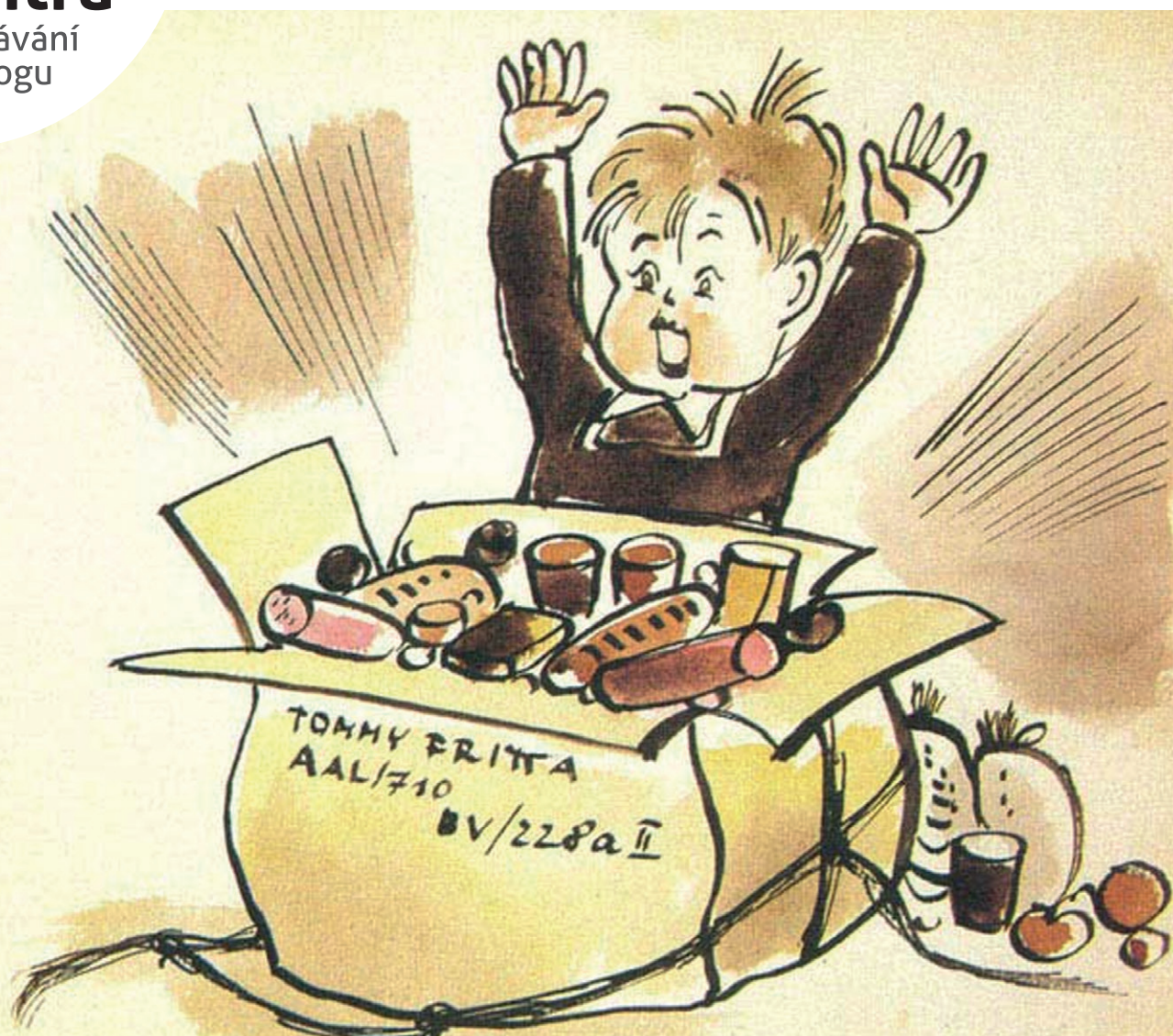

YAD VASHEM

The International School
for Holocaust Studies

MEZINÁRODNÍ
KŘESŤANSKÉ
VELVYSLANECTVÍ
JERUZALÉM

Tomíčkovi k 3. narozeninám

Metodické pokyny pro učitele základních škol, učilišť a středních odborných škol

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Tato publikace je financována z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a státního rozpočtu ČR. Je určena výhradně pro vzdělávací účely žáků českých základních a středních škol. Otištěno se svolením Jad Va-šem. Neprodejné.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tomíčkoví k jeho třetím narozeninám

V této hodině se budeme zabývat vybranými obrázky z alba „Tomíčkoví k jeho třetím narozeninám“ (Tomáš Fritta-Haas), příběhem rodinného odkazu v době holocaustu.

Původ knihy

Knihu, kterou otevíráte, byla určena chlapci Tomíkovi. Tomík – to jsem já. Pravda, starší, plešatý, ale co je nejdůležitější... živý. Knihu mi namaloval tatínek a já ji věnuji Věře, na kterou nikdy nezapomenu. Robymu, Eden, Juliovi, Kátě, Gilovi, Ilijovi, Tamirovi, Idanovi a všem dětem na světě.

Obsah

• Úvod – ghetto Terezín	strana 3–4
• Pedagogické aspekty	strana 4–5
• Rozbor obrázků	strana 5–10
• Tommy o sobě a o knize	strana 11

Úvod – ghetto Terezín

Terezín byl vybudován v letech 1780–1790, za vlády Josefa II a pojmenován po jeho matce Marii Terezii. Sloužil jako pevnost střežící severní přístupy do vnitrozemí Čech. V roce 1782 mu byl udělen statut města, jehož život byl těsně spjat s vojenskou posádkou. Malá pevnost, tvořící součást terezínského pevnostního systému, proslula v dobách habsburské monarchie jako věznice a trestnice pro vojenské i politické vězně. Během holocaustu sloužil jako ghetto, kam nacisté vyhnali přes 140 000 Židů, většinou z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava a později ze střední a západní Evropy.

Podle rozkazu Reinharda Heydricha z října roku 1941 mělo ghetto plnit tři úlohy:

- Soustředění Židů z Protektorátu a prominentních Židů z Německa a západní Evropy
- Tranzitní stanice před transporty do vyhlazovacích táborů
- „Ukázkové“ ghetto, které mělo udržet iluzi o slušném zacházení se Židy

Vedení českých Židů vznik ghetta podporovalo v naději, že Židé se tak vyhnou transportům na východ a zůstanou v Čechách až do konce války.

Koncem listopadu 1941 začaly přijíždět první transporty a do konce května 1942 bylo do Terezína odsunuto na 29 000 Židů, tedy asi třetina židovské populace Protektorátu. V lednu roku 1942 začaly transporty z ghetta na východ, které pokračovaly po celá následující leta.

Obraz Židů v ghettu byl v podstatě obrazem středoevropských a západoevropských Židů. Většina z nich byla asimilovaná, jen malou část tvořili nábožní Židé a sionisté. Vnitřní život ghetta řídila tzv. židovská samospráva (rada), Judenraat. Jak vedení této samosprávy, tak její administrativa však musely plnit příkazy SS a měly jen minimální možnosti poněkud ulehčit osud vězňů. V čele samosprávy stál židovský starší (Judenältester) se svým zástupcem, poradním orgánem byla rada starších (Ältestenrat). Administrativa byla členěna na sekretariát a pět hlavních oddělení.

Později se počet oddělení zvýšil na devět. Ve funkci židovského staršího působili postupně Jakob Edelstein, dr. Paul Eppstein a dr. Benjamin Murmelstein. Úkolem Judenraatu bylo sestavovat seznamy transportů a obecná správa ghetta. Vzdělávání v ghettu bylo považováno za prvořadé, vychovatelé byli většinou mladí lidé a bývalí členové průkopnických organizací. Děti do 16 let byly v tzv. domovech dětí a mládeže, kde se židovská samospráva snažila pro ně vytvořit alespoň trochu snesitelnější podmínky v ubytování, stravování a celkové péči.

Díky iniciativě umělců, literátů a vzdělavců vůbec vzkvétal v ghettu kulturní život. Organizovaly se přednášky a zájmové kroužky a byla zřízena dokonce i knihovna se 60 000 svazky. Náboženský život měl velmi těžké podmínky, nicméně nebyl oficiálně zakázán.

Kvůli šíření zpráv a zvěstí o vyhlazování Židů se nacisté rozhodli připravit ghetto na návštěvu zástupců Mezinárodního výboru červeného kříže. Před plánovanou inspekcí omezili transporty do Osvětimi, zřídili kavárny a vysadili květiny. Komise přijela 23. června 1944 a vnější zdání života v ghettu na ni učinilo hluboký dojem. Němci využili vylepšený stav ghetta a natočili tam propagandistický film „Hitler dává Židům město“. Většina vězňů, kteří byli donuceni v něm hrát, včetně členů Židovské rady, byla po skončení natáčení poslána do plynových komor v Osvětimi.

Ghetto bylo osvobozeno 8. května 1945 Rudou armádou. Ghettem prošlo během jeho existence přes 140 000 Židů. Asi 88 000 jich bylo posláno na východ, z nich se vrátilo pouze 3 500. Podmínky v ghettu nepřežilo 33–35 tisíc lidí. Z 15 000 dětí v ghettu se osvobození Terezína dožilo jen 150!

Pedagogické aspekty

1) Příběh tříletého dítěte, které bylo v Terezíně od věku 3 měsíců a bylo vychováváno přáteli rodičů, kteří zahynuli, lze uzpůsobit různým úrovním žactva.

Zpočátku lze příběh představit bez zmínky o holocaustu, prostě jako knihu o vztahu tatínka a dítěte a tím se vyhnout hrůze holocaustu. Ušetření citů žáků lze dosáhnout „zabalením“ knihy do „ochranného obalu“ a ukázat těžkosti života v ghettu odpovídáním na žákovské dotazy a tím je postupně seznámit s fenoménem holocaustu. (V tomto případě se vyhněte zmínkám o umírání, raději hovořte o těžkostech židovských dětí v ghettu a o jejich snaze přežít.)

Snažte se, aby se s vámi děti podělily o své myšlenky a pocity a využijte Tomíkův příběh k ukázání příběhu naděje. Napřed se zaměřte na uměleckou stránku knihy, pak na stránku historickou. Takto budete moci představit její různé její aspekty. Kresba a obraz slouží historii a umělci tuto službu museli před nacisty skrývat. Totožnost Tomíkových rodičů byla prozrazena a oni byli stejně jako mnoho jejich přátel popraveni.

2) Didaktický rozbor obrázků:

Prizpůsobte výuku úrovni žáků a jejich schopnostem. Začínáte-li s výukou o holocaustu u mladších žáků (1.–4. třída), zaměřte se na jeden příběh a na dobrý konec knihy. U starších žáků (5.–7. třída) můžete příběh rozšířit o rodinný aspekt a zmínit se o pomoci okolí a Spravedlivých mezi národy. Do výkladu pro 8.–9. třídy zařadte i příběh židovské obce a náměty týkající se reakcí okolí. Na učilištích a středních školách uveďte celý příběh do historického kontextu i s problémem vyhlazování.

3) Průběh výuky:

Fáze 1: Pro seznámení s Tomíčkem ukažte napřed všechny obrázky, které se v této fázi zdají být přátelským a pěkným albem, ve kterém každé dítě může rozpoznat samo sebe – vztah tatínků a dětí, kdy se otec snaží v knize zanechat morální odkaz. Univerzální příběh vedle příběhu jednotlivce.

Fáze 2: Vznesení otázek, které vedou k postupnému představení historického aspektu – pěkné obrázky se mění ve smutný příběh. Odpovědi prizpůsobte úrovni žáků. Čím jsou děti starší, tím budou otázky i odpovědi důkladnější a podrobnější.

Bez ohledu na holocaust si každé dítě rádo hraje, chodí na výlety, má rádo zvířata a pokud dělá neplechu, zlobíme se na něj. Rádo jí a těší se na své narozeniny. Sní čím bude, až vyroste, a doufá, že naplní své sny k radosti svých rodičů.

Zpočátku se Tomíkův příběh jeví normálním. Zvláštním se začne stávat, když se zaměříme na detaily. Pak začnou vyvstávat otázky týkající se holocaustu a veselé obrázky se stávají čím dál smutnějšími. Odpovědi rozbořením obrázků přizpůsobte aspektu věku.

Rozbor obrázků 1–3

První obrázek – **Tommy se dívá na ghetto** – co vidíme na obrázku? Tommy stojí na kufru – co si s sebou bereš? Pohled na ghetto – co vidí? (Všechno je v hnědé barvě, ze stromu padá listí. Jaký dojem obraz vyvolává?) Starší žáky můžeme poslat do knihovny, aby tam (sami nebo ve skupinách) vyhledali materiály o vzniku Terezína a ghettech všeobecně.

Druhý obrázek – **Narozeniny (dort se svíčkami)** – jaký dort máte rádi? Jaký dárek chcete dostat? Proč malovat dort? Se staršími žáky zde můžete probírat téma vyčerpávajícího hladu v ghettech.

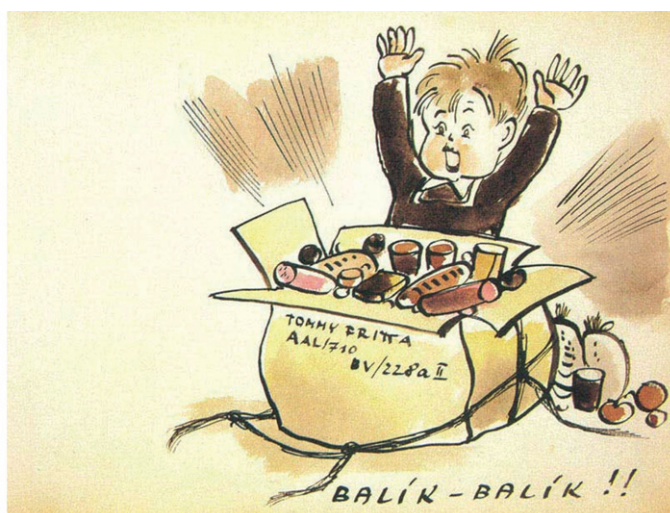

Třetí obrázek – **Spí za závěsem** – proč spí takto? (závěs vytváří pocit soukromí, nepřipomíná oponu?) Se staršími žáky můžete probírat následující témata: přelidnění v ghettu, nedostatek soukromí, strašlivé životní podmínky.

Rozbor obrázků 4–5

Čtvrtý obrázek – **Sníh** – přináší zamyšlení pro starší žáky na téma víry rodičů v synovu budoucnost, aby poznal, co všechno na světě existuje. Jakou sílu má naděje v ghettu? Jaký je rozdíl mezi nadějí a iluzí?

Pátý obrázek – **Balík** – vede k otázce „Co rád dostáváš v balíku?“ Zamyšlení pro starší žáky: Kdo mohl posílat balíky do ghetta? Co je v tomto balíku jiného než v balíku normálnímu dítěti? Lze vůbec v ghettu dostat balík?

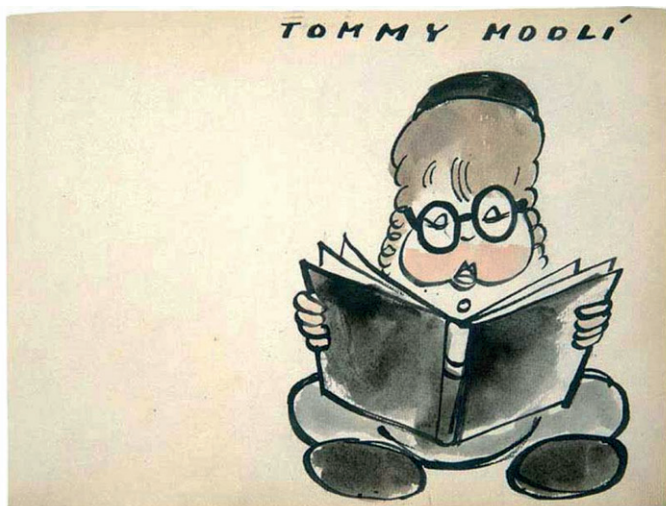
Rút Bondyová k tomu říká: „*Jak přichází balík do ghetta? To je velmi dlouhá historie. Napřed musí člověk dostat pozvánku na oddělení transportů, kde mu řeknou, že má nárok poslat to, čemu se v jazyce ghetta říkalo „známka“, která opravňovala k dostání balíku. Tuto známku pak mohl poslat blízkým nebo známým ze smíšených manželství, kteří, když dostali známku, mohli zareagovat dvěma způsoby: buď si člověk řekl, že nemá čas ani peníze na to, aby se pídil po jídle, a známku za dobré peníze prodal*

někomu jinému (který tento tak dlouho očekávaný balík poslal svým blízkým). V tomto případě mohl ubohý obyvatel Terezína na bájný balík čekat celý svůj život, aniž by se mu jeho touha splnila. V případě kladného přístupu, začal dobrodinec hledat věci k poslání. To mohl udělat dvojím způsobem: buď sehnal něco, čemu se říkalo „nebach“ zásilka, to znamená chléb, brambory, křen a tak dále. Nebo opravdu napjal síly – k velkému štěstí obyvatele ghetta – a sehnal tuk, máslo, mouku. Když ukončil shánění potravin, bylo na dobrodinci balík zabalit. To se muselo dělat s citem, aby se balík, Bůh chraň, cestou neotevřel. Pak donesl zásilku na poštu, kde jeho úkol skončil. V momentě, kdy šťastlivec v ghettu obdržel oznámení, že dostal balík, povolal skupinu mužů, aby mu pomohli. U poštovního úřadu vystál frontu, a když se konečně dostal na řadu, zaplatil pět korun (v měně ghetta, která neměla žádnou skutečnou hodnotu) a ke své nevýslovné radosti obdržel balík. Na své posteli se na balík vrhl, blaženě ochutnával věci, které obsahoval a blahorečil lidem, kterým se ho zželelo. Poslal děkovnou pohlednici a doufal, že den, kdy bude svobodný a nebude odkázán na milosrdenství cizích, už není daleko.“

Jak je vidět, dostat balík v Terezíně nebylo vůbec jednoduché. Nicméně se zde zabýváme též světem dětí, a proto bychom neměli opominout zmínit i děti, kterým leželo na srdci blaho bližních. Heinz Prosnitz byl židovský chlapec, kterému se s rodiči podařilo zůstat v Praze. Býval v pokrokovém hnutí Fredy Hirsche a už v době prvních transportů do Lodže začal posílat balíky s jídlem. Lidé věděli o jeho činnosti, a proto se na něj obraceli s žádostí o zásilky s jídlem z Terezína a později i z Birkenau. Část peněz na balíky pocházela z amerického Jointu a ostatních dobročinných organizací. Tyto zásilky pomohly mnohým přežít období hladu. Heinz, spolu se svou rodinou a dalšími Židy, byl dopaden v říjnu 1944 a poslán v posledním transportu do Osvětimi, kde zahynul v plynové komoře. Budiž chvalořečen za množství jídla, které poslal a zachránil tak mnoho životů.^[1]

[1] Rút Bondyová, Vytržené kořeny, vydalo Jad Va-šem

Rozbor obrázku 6

Šestý obrázek – **Tomík se modlí** – poukazuje na způsob života okolí, na podporu modlitby a víry. Pro starší žáky přináší zamyšlení nad otázkami identity a víry v takovýchto podmínkách a nad otázkou významu víry pro jednotlivce i skupinu.

Egon „Gonda“ Redlich měl na starosti sociální systém péče o děti a mládež. Pocházel z Olomouce, a než odjel transportem do Terezína, studoval v Praze na Právnické fakultě Karlovy univerzity. Zemřel - spolu s manželkou a synem, který se mu narodil v terezínském ghettu - v Osvětimi, kam z Terezína odjel transportem v září roku 1944. V Terezíně si psal deník, jehož originál byl nalezen v únoru roku 1967 při rekonstrukci jednoho terezínského

ho domu. Deník byl psán částečně hebrejsky, německy a česky.

Citace z Redlichova deníku „Zítřejí jedeme, synu, pojedeme transportem, deník Egona Redlicha z Terezína 1. 1. 1942 – 22. 10. 1944“:

10. 10. 1942

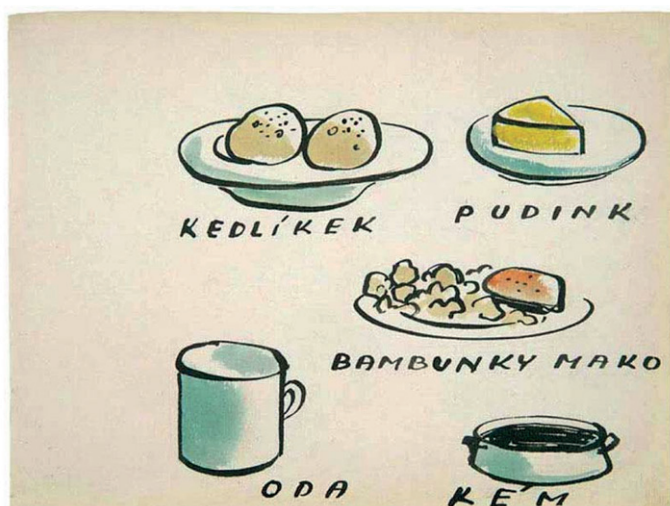
...hledáme nové formy výchovy, židovské výchovy. Chceme zavádět u malých dětí ranní modlitby. A ejhle... reakční prý je to, zastaralé – Bůh ví co. Nechápu, že ŠEMA JISRAEL není a nemusí být náboženský projev, nýbrž že to může být projev národní. Diskuse o tom mohou být velmi ostré.

11. 10. 1942

Velká diskuse o „židovských“ formách ve výchově dětí. Mnozí vychovatelé, asimilanti nebo lhostejní lidé se stavějí proti hebrejské výchově. Pokoušeli jsme se například zavést u malých dětí ranní modlitby. Mnozí jsou proti tomu – je to podle jejich názoru reakční.

Lze se zmínit ještě o dalších aspektech - vývoj od antisemitismu k nacistické ideologii, nebezpečí předsudků, náboženství a kultura, Židé jako symbol nacistického pronásledování.

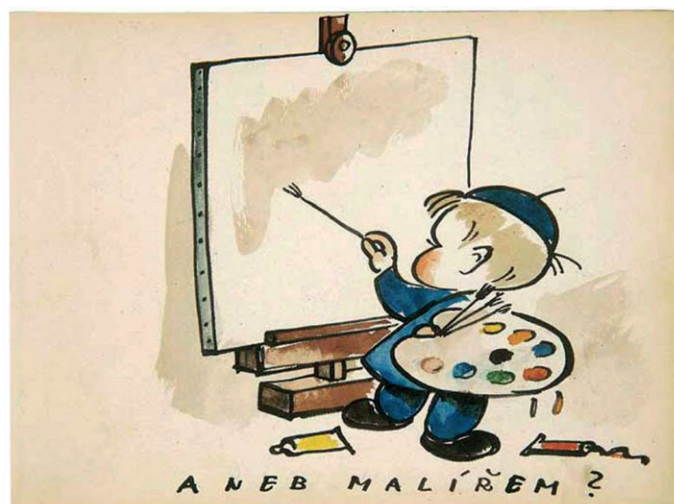
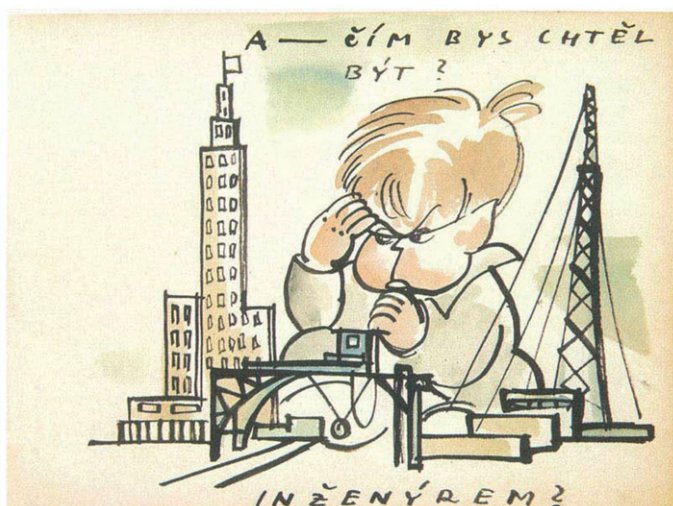
Rozbor obrázků 7–12

Sedmý až dvanáctý obrázek – Cestování, Krásy přírody, Letadlo, Hudba, Dobroty, Zvířátka – ukazuje vše, co Tommy v ghettu NIKDY neviděl.

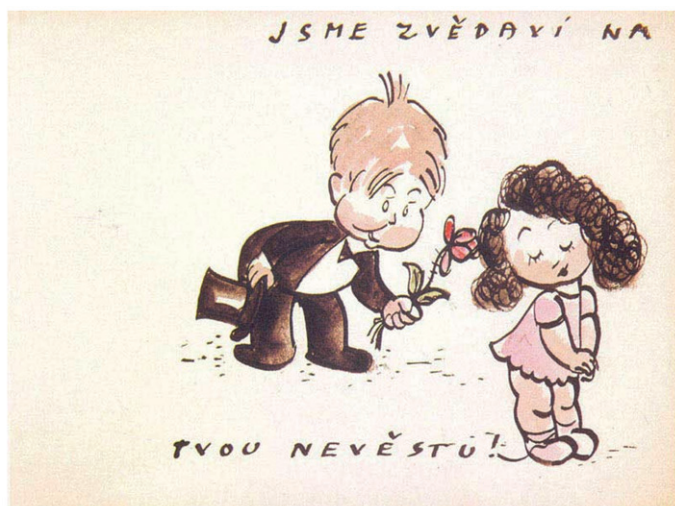
Autor obrázkové knížky, tatínek Tommyho, si dal za cíl podporovat dětskou fantazii a snažit se vidět dobré věci.

Rozbor obrázků 13–18

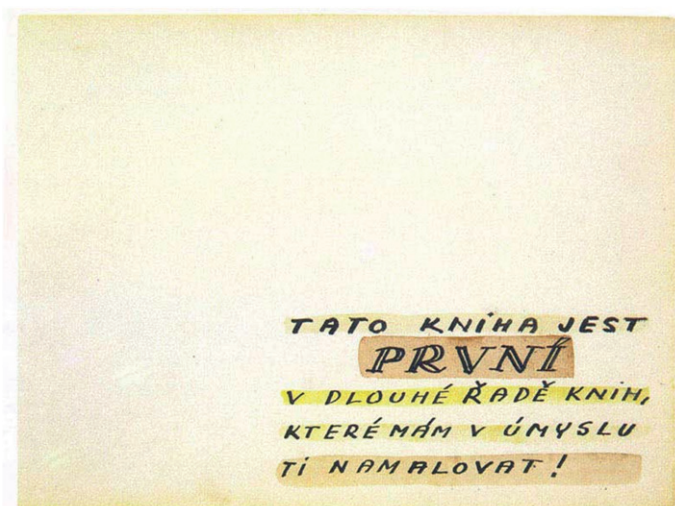
Třináctý až osmnáctý obrázek – A čím bys chtěl být? (malířem, detektivem, inženýrem, prosím tebe, jen ne kšeftsmanem, a také ne generálem) – přináší zamyšlení, proč Tomíčkovi vysvětlovat takovéto věci? Vždyť jsou mu teprve 3 roky. Poukázat na strach rodičů, že se toho nedožije. Rodiče Tomíčkovi zanechávají dědictví - chtějí jej naučit víře v sebe sama, v budoucnost, co je dobré a co špatné. Tomík se nakonec stane malířem. Zde se můžete s dětmi zamyslet nad otázkou, kterou skutečnost si malíř Tomíček zvolí k namalování. Pravdu, nebo lži, které o ghettu rozšiřovali nacisté? Můžete se zmínit i o unikátní funkci ghetta Terezín jako „výstavního ghetta“.

Rozbor obrázků 19–20

Devatenáctý obrázek – **Svatba** – poukazuje na zvědavost rodičů. Kdo je nevěsta? Ta malá holčička vypadá jako maminka – v obrázku se odkrývá nejen zvědavost, ale i odkaz pokračovat v životě.

Rút Bondyová ve své knize *Vytržené kořeny* píše: „Chtěla bych, aby se na ghetto Terezín vzpomínalo, tak jak bylo; místo nadřazenosti duše a také tvrdosti, úzkoprsosti i velkorysosti, vzájemné pomoci i ignorance cizího utrpení. Kaleidoskop lidí v pasti a ohrožení, kteří dokázali – z nichž většina dokázala – zachovat obraz lidství, nebýt jeden k druhému krutí a doufat, že se dočkají konce války, který však pro většinu z nich přišel příliš pozdě.“

Dvacátý obrázek – **Konec příběhu** – už z něho nevyčteme. Tommy zůstal v ghettu sám, jeho maminka zemřela hladem a vyčerpáním v cele na Malé pevnosti a tatínek byl poslán do Osvětimi, kde byl umučen k smrti. Blízký přítel a spolupracovník tatínka, pan Leo Haas se z koncentráku vrátil a Tommyho po válce adoptoval. Tuto knihu, která byla malována k jeho třetím narozeninám, mu předal v jeho osmnácti letech. Tomíček žil poté střídavě v Čechách, v Izraeli a v Německu. Má děti a vnoučata.

Tommy o sobě a o knize

Teď budu vyprávět o sobě. Ale napřed vám chci povědět, že včera večer jsem malé Káře vyprávěl o trpasličkovi, který ztratil čepici. Káťa je moje příbuzná, která žije v Jeruzalémě. Poslechla si příběh a usnula s úsměvem na rtech. Rád vyprávím dětem krásné příběhy. Každému ze svých dětí jsem připravil album, kde jsem napsal o jeho prvních krůčcích, prvních slovech, maloval jsem i lepil obrázky.

Narodil jsem se v Praze v Československu. Praha je krásné město. Teče tam velká řeka, přes kterou vede mnoho mostů. Je tam mnoho starých domů a synagog. V mých očích se Praha podobá městům z pohádek. V Praze žila naše rodina – Frittovi. Babička a dědeček, tatínek Bedřich, maminka Hansi a já. Měli jsme pěkný dům a myslím, že než nás obsadili němečtí vojáci, byli všichni šťastní.

V Praze žilo mnoho Židů, ale němečtí vojáci, kteří město obsadili, nechtěli, aby tam žili i nadále. Židy trápili, ukradli jim majetek a potom je poslali do jiného, zvláštního města. Spolu se všemi Židy se přestěhovala i naše rodina. Kolem města byly vysoké hradby a nikdo odtamtud nemohl odejít ani utéct.

To bylo ghetto Terezín.

V ghettu jsme s rodiči žili v malém pokoji. Tatínka, který byl malíř i jeho kamarády malíře němečtí vojáci donutili, aby jim a jejich nadřazeným malovali pěkné obrázky. Ale po večerech tatínek a jeho kamarádi tajně malovali jiné obrázky. Malovali trpící lidi v ghettu, domy v ghettu a německé vojáky, kteří trápili Židy.

Po dvou letech na tomto hrozném místě se přiblížily moje třetí narozeniny a tatínek řekl: „Teď chci namalovat knihu pro svého syna Tommyho.“ Tatínek mi namaloval knihu obrázků, které vyprávějí o mě, o barvách a o jídle, o ptácích a zvířatech a o dopravních prostředcích k cestování po světě. Obrázky, ze kterých jsem se mohl učit o světě mimo terezínské ghetto, o krásném životě, který všichni povedeme, až skončí válka a my z ghetta odejdeme.

Ale když skončila válka a já a další Židé jsme z ghetta odcházeli, tatínek a maminka už nežili. Tatínkův přítel Leo Haas a jeho žena Erna mě adoptovali jako svého syna.

Kniha je v mém novém domě. Když je mi smutno, tak si tu knihu, kterou mi namaloval tatínek Bedřich, otevřu a dívám se na sebe – na malého Tomíčka, který je v albu namalován – a zahřeje mě u srdce. To album je v mých očích podobné jiným albům plným obrázků a příběhů, které jsem udělal svým dětem, albům, které vám s láskou dělají vaši rodiče.

Teď, když znáte knihu, kterou přichystal tatínek Tommymu, vám chci popřát život bez válek, kde už není zapotřebí vojáků a děti už nebudou trpět. Protože bez dětského smíchu je svět velmi, velmi smutný.

Váš velký Tommy.